

BAZSA GYÖRGY

professor emeritus
Debreceni Egyetem, Természettudományi és Technológiai Kar
ORCID Nr. 0000-0002-5768-7064
bazsa@unideb.hu

A MŰKÖDŐ DEBRECZENI MAGYAR KIRÁLYI TUDOMÁNYEGYETEM ÉS TISZA ISTVÁN

A tanulmány a működését 1914-ben elkezdő Debreczeni Magyar Királyi Tudományegyetem és gróf Tisza István magyar politikus kapcsolatának feltűnően csekély számú és tartalmú dokumentumát mutatja be az egyetem működésének kezdetétől a politikus 1918. október 31-én bekövetkezett haláláig. Említi a négyéves időszak előtti és utáni kapcsolat releváns elemeit is.

Kulcsszavak: Debreceni Egyetem, Tisza István, 1914–1918 közötti kapcsolataik

THE FIRST YEARS OF THE ROYAL UNIVERSITY OF SCIENCE OF DEBRECEN AND ISTVÁN TISZA. The study presents the remarkably small number and content of documents of the relationship between the Royal Hungarian University of Debrecen and Count István Tisza, a Hungarian politician. The presented period lasts between the beginning of the university's operation in 1914 until the politician's death on October 31, 1918. It also mentions the relevant elements of this relationship before and after the four-year period.

Keywords: University of Debrecen, István Tisza, their relations between 1914–1918

Tisza Istvánról és a mindenkori debreceni egyetem kapcsolatáról az államférfi halála óta igen sok helyen és formában lehetett és lehet olvasni, látni, hallani – mindmostanáig. Ennek elsődleges oka és alapja, hogy az egyetem 1921 és 1945 között az ő nevét viselte. Ez a kapcsolat – elég egyszerűen és racionálisan – három időszakaszra osztható:

- az egyetem létrejöttét előkészítő évtizedekre,
- a működő egyetem első négy évére, és végül
- a Tisza István halála utáni, máig tartó, sok szempontból változatos, tovább is tagolható egy évszázadra.

Ez az írás az eddig érdemben nem vizsgált középső szakaszról elérhető információkat mutatja be és összegzi. Nem kíván behatóan foglalkozni sem az előző, sem az utóbbi

időszakkal, de szükségszerűen érinti azok olyan elemeit, amelyek közvetlen kapcsolatban vannak a címben megjelölt néhány évvel. Nem tárgyalja és nem értékeli Tisza István a kezdetektől mindmáig vitatott politikusi tevékenységét sem.

Az áttekintéshez bőven állnak rendelkezésre egyrészt korabeli, másrészt későbbi évtizedekből származó dokumentumok. Meglehet, egy tanulmányban ez szokatlan, de most először azokat a forrásokat adjuk meg, melyek áttekintése alapján megállapításainkat később megfogalmazzuk. Köztük meglehetősen nagy számban vannak olyanok, amelyekben nincs szó Tisza István és az egyetem kapcsolatáról, de éppen az ezért is átnézett források nagy száma mutatja, hogy igen széles körben kerestük a kapcsolat dokumentált elemeit. A közel tízezer oldalt kitevő forrásanyag nagy része ma már digitálisan elérhető, és így kulcsszavak alapján (itt *Tisza István* és a *debreceni egyetem*) jól kereshető.

- Az egyetem oldaláról mindenekelőtt a releváns négy évkönyv (és természetesen a későbbiek) jelenti az elsődleges forrásokat. Az egyetem létrejöttének legrészletesebb leírását dr. Kun Béla (későbbi névhasználatával Szentpéteri Kun Béla) tollából az egyetem 1914/15. évi Almanachjában találjuk.¹ Ebben nem tesz említést Tisza István ilyen célból tett intézkedéseiről. A későbbi években előadó/publikáló egyetemi szerzők sem említenek ilyen információkat.²
- Tisza István oldaláról elsősorban személyes írásait, parlamenti felszólalásait, illetve tanulmányait kell alapul venni. Írásait, leveleit, feljegyzéseit hat,³ a képviselőházi beszédeit négy kötetben adta ki a Magyar Tudományos Akadémia. Utóbbiakat két kötettel egészítette ki a Tisza István Baráti Társaság.⁴ Tisza számos tudományos

¹ KUN Béla, *A debreceni m. kir. tudományegyetem létesítésének története*, A Debreceni Magyar Királyi Tudományegyetem Almanachja az 1914–15-ik tanévre. (Debrecen, Debreceni Nyomda, 1916): 3–51. https://dea.lib.unideb.hu/dea/static/pdf_viewer/pdf.js/web/viewer.html?f=Mjc2NzIxLzE5MTRfMTVfM5wZGY/c2VxdWVuY2U9MSZpc0FsbG93ZWQ9eQ==#page=88&zoom=auto,-6,652. Hozzáférés: 2021. 09. 01.

² SZENTPÉTERI KUN Béla, *Gróf Tisza István. A debreceni kálvinisták templomegyesületének Gróf Tisza István emlékezetére 1920 november 14-én a Kossuth utcai templomban tartott ünnepélyén mondott beszéd* (Debrecen: Debrecen szabad királyi város és a Tiszántúli Református Egyházker. könyvnyomda-vállalata, 1920). https://dea.lib.unideb.hu/dea/bitstream/handle/2437/99259/Szentp%3%A9teri_Kun_B%3%A9la_Gr%3%B3f_Tisza_Istv%3%A1n.pdf?sequence=1&isAllowed=y. Hozzáférés: 2021. 09. 01.; MITROVICS Gyula, *A debreceni m. kir. Tisza István-Tudományegyetemen 1923. év október hó 13-án tartott tanévnyitó ünnepélyén Tisza István gróf emlékének tiszteletére felolvasott értekezés* (Debrecen: Csáti Ferenc, 1931). https://dea.lib.unideb.hu/dea/bitstream/handle/2437/103086/Mitrovics_Gyula_A_Debreceni_M_Kir_Tisza_Istv%3%A1n-Tudom%3%A1nyegyetem.pdf?sequence=1&isAllowed=y. Hozzáférés: 2021. 09. 01.; *Tisza emlékkönyv. Gróf Tisza István halálának tizedik évfordulójára*, Írták a Tisza István-Tudományegyetem tanárai (Debrecen: Debrecen szabad királyi város és a Tiszántúli Református Egyházker. könyvnyomda-vállalata, 1928). https://mtda.hu/books/tisza_istvan_emlekkonyv.pdf. Hozzáférés: 2021. 09. 01.

³ *Gróf Tisza István összes munkái*, 1–6. (Budapest: MTA, 1923–1937) http://mtda.hu/books/tisza_istvan_osszes_1.pdf (s tovább_osszes_2, 3, 4, 5, 6.pdf). Hozzáférés: 2021. 09. 01.

⁴ *Gróf Tisza István képviselőházi beszédei*, 1–4., szerk. BARABÁSI KUN József (Budapest: MTA 1930–1937). http://mtda.hu/books/kun_jozsef_grof_tisza_istvan_kepviselohazi_beszedei_1_Optimized.pdf (s tovább ..._beszedei_2, 3, 4.pdf) Hozzáférés: 2021. 09. 01.; *Gróf Tisza István képviselőházi beszédei*, 5–6. szerk. BARABÁSI KUN József és ILLÉS Gábor és MARUZSA Zoltán ([Budapest]: Tisza István Baráti

tanulmányt írt, de ezek között sincs olyan, amelyik a debreceni egyetemmel, egyáltalán, az egyetemmel, a felsőoktatással foglalkozna, vagy azzal kapcsolatos lenne. Képviselőházi beszédet sem mondott ilyen témakörben.

- Igen nagy számban és terjedelemben állnak rendelkezésünkre olyan áttekintő művek,⁵ konferenciakiadványok, alkalmi megemlékezések és tanulmányok, amelyek a kapcsolat jellege és mértéke tekintetében informatívak, akkor is, ha annak elemeit vagy éppen hiányát tükrözik. Ezek sorában jelentősek az 1921-ben alakult *debreceni Tisza István Tudományos Társaság*⁶ és a 2010–2011-ben működött *Tisza István Baráti Társaság* rendezvényei, illetve kiadványai. Ez utóbbi honlapja – 2011-ben – összesen 148 Tiszával kapcsolatos irodalmi művet, emlékbeszédet, recenziót sorol fel, és a Tisza emlékévé kilenc rendezvényét említi.⁷
- Könyvek, előadás- és cikkgyűjtemények, melyek ezt követően jelentek meg:
 - *A Rubicon* folyóirat 2015/11. száma hat írást tartalmaz Tisza Istvánról.⁸
 - *Tisza István, két korszak határán*, Budapest: Országgyűlés Hivatala, 2016.⁹
 - TÖKÉCZKI László, *Tisza István eszmei, politikai arca*. Budapest: KKETTK Köz-alapítvány, 2018.
 - ifj. BERTÉNYI Iván, *Tisza István*. Budapest: Kossuth, 2019.
 - SZIDIROPULOSZ Archimédesz, *Küzdelem az utolsó vérig: Gróf Tisza István pályája beszédeiben, leveleiben és visszaemlékezéseiben*. Budapest: L'Harmattan-Trianon Kutatóintézet, 2020.
 - *Gróf Tisza István a Debreceni Egyetemért*. Debrecen: Debreceni Egyetem, 2021.
- Témánk szempontjából Kun Béla hivatkozott tanévnyitó beszéde¹ mellett külön kiemelendők Verzár Frigyes¹⁰ és Gaál Botond¹¹ tanulmányai, amelyek címükben is

Társaság, 2011) <http://www.tiszaistvan.hu/index.php/tisza-istvan-irasai/84>; <http://www.tiszaistvan.hu/index.php/tisza-istvan-irasai/88>. Hozzáférés: 2021. 09. 01.

⁵ Kiemelhető közülük Vermes Gábor, a Rutgers University professzorának könyve: Gábor VERMES, *István Tisza: The Liberal Vision and Conservative Statecraft of a Magyar Nationalist*. East European Monographs (Columbia University Press, 1985). – Magyarul: *Tisza István*, ford. DEÁK Ágnes (Budapest: Századvég Kiadó, 1994¹), *Tisza István*, Századvég biográfiák, ford. DEÁK Ágnes. Millenniumi magyar történelem. Életrajzok. (Budapest: Osiris Kiadó, 2001²).

⁶ BAKÓ Endre, „A Debreceni Tisza István Tudományos Társaság történetéhez”, in *Hajdú-Bihar Megyei Levéltár évkönyve* 11 (Debrecen, 1984): 91–106.

⁷ Vö. Tisza István Baráti Társaság. <http://tiszaistvan.hu/index.php/tisza-istvan-emlekev-2011>. Hozzáférés: 2021. 09. 01.

⁸ ROMSICS Ignác, „Tisza István. Eszmei-politikai portré”, *Rubicon* 26. 11. sz. (2015): 4–5.; VERMES Gábor, „Tisza István, 1861–1918”, *uo.*, 6–13.; POMOGÁTS Béla, „Ady Endre és Tisza István”, *uo.*, 14–17.; POLLMANN Ferenc, „Tisza István, a katona”, *uo.*, 18–19.; AVAR Anton, „A borosjenői és szegedi gróf Tisza család címere”, *uo.*, 20–21.; POKOLY József, „A Tisza-ösök és Geszt”, *uo.*, 21–28.

⁹ https://www.parlament.hu/documents/1779743/1846593/Tisza_lapozo_UJ.pdf/3a893ace-0ba1-b7dc-330a-fc2fc1641b5a?t=1607937816511. Hozzáférés: 2021. 09. 01.

¹⁰ VERZÁR Frigyes, „Tisza és a debreceni egyetem”, in *Tisza emlékkönyv* (Debrecen, 1928): 3–10. https://mtda.hu/books/tisza_istvan_emlekkonyv.pdf. Hozzáférés: 2021. 09. 01.

¹¹ GAÁL Botond, „Tisza István és a Debreceni Egyetem”, *Történeti tanulmányok* 10 (2002): 97–104. http://epa.oszk.hu/03200/03254/00021/pdf/EPA03254_torteneti_tanulmanyok_2002_10_097-104.pdf. Hozzáférés: 2021. 09. 01.

megjelenítik e kapcsolatot. Szövegükben nincs a most tárgyalt négy évben közvetlen kapcsolatokra utaló adat.

- Az Országgyűlési Könyvtár 2018-ban készített egy félórás filmet Tisza Istvánról: *Ahogy éltem, úgy fogok meghalni*.¹² Ebben sem említik a debreceni egyetemet.

Ezek alapján már most megfogalmazható, hogy feltűnően kevés konkrét és informatív adat található a címbeli kapcsolatról, minden bizonnyal azért, mert ez tükrözi a valóságot: Tisza István és a működő egyetem között nem volt sem közvetlen személyes, sem tartalmas írásos kapcsolat, kivéve egy rövid táviratváltást és egy különleges esetet: a megítélt, de személyesen át nem vett díszdoktori címet (lásd később).

Az is kimondható, hogy Tisza István sem nyilvános (parlamentari) felszólalásaiban, sem a megírásukkor megjelent tanulmányaiban, sem a halála után összegyűjtött és kiadott magánírásaiban, levelezésében nincs a debreceni egyetem alapítását támogató dokumentum. E vonatkozásban két – általa le nem írt, csak mások emlékezete alapján feljegyzett – mondat vált közismertté:

Az egyik 1909-ben, a Tiszántúli Református Egyházkerület fogadásán hangzott el: „*A nyugattól átvett kulturális értékeknek a nemzet egyéniségéhez való átalakítása a kálvinizmus feladata, ezért van szükség a debreceni egyetemre, amelynek érdekében az erőket nem szétforgácsolni, hanem egyesíteni kell.*”¹³

A másik mondat – Verzár Frigyes szerint – 1911. szeptember 14-én hangzott el egy bizalmas beszélgetésen, s Balogh Jenő államtitkár (és bizalmas barát) jegyezte fel:¹⁰ „*Életem egyik legnagyobb eredményének tekinteném, ha Debrecenben, ahol fiatalkori tanulmányaimat végeztem, egyetem állíttatnék fel.*” (Ez a mondat csak 2016-ban került fel a főépület elé áthelyezett Tisza szobor talapzatára, az orvoskari felvételi épület előtt 1926-ban felavatott szobron még nem szerepelt.) Ezzel szemben az egyetem 1920/21. évi almanachja szerint maga Balogh Jenő az egyetem névadásán ünnepi beszédében így idézte Tiszát: „*Életem legnagyobb és legmaradandóbb emlékének tekinteném, ha sikerülne a debreceni Tudományegyetem fölállításához a magam részéről hozzájárulni.*” Az eredmény és emlék, a mögöttük lévő szerepek között meglehetősen nagy különbség van! Ezzel együtt meglepő, hogy Balogh Jenő *Tisza István emlékezete*,¹⁴ illetve *Az igazi Tisza István*¹⁵ című hosszabb írásaiban nincs szó a debreceni egyetemről. Nem szerepel

¹² <https://www.ogyk.hu/hu/blog/posts/160-eve-szuletett-tisza-istvan-grof-a-dualizmus-ketszeres-miniszterelnok>. Hozzáférés: 2021. 09. 01.

¹³ GELLÉN József, „Tisza István és a fontolva haladó Debrecen”, *Debreceni Szemle* (2019): 252–261. http://szemle.unideb.hu/wordpress/wp-content/uploads/DSZ_2019_3_9-1-9.pdf. Hozzáférés: 2021. 09. 01.

¹⁴ BALOGH Jenő, „Tisza István emlékezete: Emlékbeszéd a M. T. Akadémia közülésén”, *Budapesti Szemle* 182 (1920): 74–105. http://real-j.mtak.hu/2469/1/BudapestiSzemle_1920_182.pdf. Hozzáférés: 2021. 09. 01.

¹⁵ BALOGH Jenő, „Az igazi Tisza István”, *Budapesti Szemle* (1934): 3–20. http://real-eod.mtak.hu/8545/1/MTA_EgyediKonyvek_262836.pdf. Hozzáférés: 2021. 09. 01.

ilyen mondat Östör József *Tisza István saját szavaiban* című munkájában összegyűjtött 243 tétel között sem, jöllehet súlya alapján ott lenne a helye.¹⁶

A „köztudat”

Tisza István halálának tizedik évfordulójára 1928-ban készített Tisza-emlékkönyv bevezetőjében Verzár Frigyes, az idei rektor így fogalmazott: „*Tisza István neve a debreceni egyetem alapításának aktái közt hivatalosan sehol sem szerepel. A köztudatban mégis az él, hogy neki volt leglényegesebb része egyetemünk létrejöttében.*”¹⁷ Tisza saját megfogalmazása erről: „[...] némi részt vehettem” (lásd később).

Két példa e részvételről: „*Azt hiszem ha keresztül tudjátok a két egyetem felállítását vinni, akkor Debrecen nem fenyegeti veszély. Megvallom azonban, hogy cseppet sem lepne meg, ha csak egyre kapnátok fedezetet. Akkor egész erővel actióba kell Debrecen mellett lépniünk.*” – idézi Pölöskei Ferenc¹⁸ Tisza 1911. augusztus 8-án Balogh Jenőnek írt levelét. Nem kellett actióba lépnie, mert Debrecennek erős saját érvei voltak.

„Ezeknek az 1911-iki téli egyházkerületi tárgyalásoknak és megegyezéseknek eredményeként tiszteleg 1911. október 28-án egy [*debreceni, Degenfeld József tiszántúli református egyházkerületi főgondnok vezette*] küldöttség gróf Khuen-Héderváry miniszterelnöknél és Zichy János kultuszminiszternél, hogy véglegesítsék az előzetes megállapodásokat. Gróf Tisza István is csatlakozott a küldöttséghez és élénk figyelemmel kísérte a megbeszéléseket.” – írja Verzár Frigyes idézett munkájában.

1911. november 21-én a minisztertanács egyetemek felállítását határozta el Debreczenben és Pozsonyban. Gróf Zichy János december 1-én benyújtotta a 439. sz. törvényjavaslatot. A bő húsz oldalas miniszteri indoklás szerint a több évtizedes előkészületekben sokan vettek részt, de köztük Tisza Istvánt nem említi. Meghatározó tényezőként ezt fogalmazza meg: „*Ha ezidőszerint Debreczen mellett foglalok állást, ez azért történik, mert a debreczeni református főiskola évszázados, fényes múltja, Debreczen városának közművelődési hagyományai annak elismerésére kényszerítenek, hogy az Alföld városai közül Debreczen formálhat jogot elsősorban egyetemre.*”¹⁹ Jól rímelnék ezek az érvek az egyetem létesítésének gondolatát elsőként már 1870. május 5-én megfogalmazó Török Ferenc

¹⁶ ÖSTÖR JÓZSEF, *Tisza István saját szavaiban* (Budapest: Franklin Társulat, 1927): 194. http://real-eod.mtak.hu/8293/2/nc_102_092.pdf. Hozzáférés: 2021. 09. 01.

¹⁷ VERZÁR, „*Tisza és a Debreceni Egyetem*”, 5.

¹⁸ PÖLÖSKEI FERENC, „Tisza István a miniszterelnök”. *Történeti tanulmányok* 10 (2002): 65–72. http://epa.oszk.hu/03200/03254/00021/pdf/EPA03254_torteneti_tanulmanyok_2002_10_065-072.pdf. Hozzáférés: 2021. 09. 01.

¹⁹ „Az 1912. évi XXXVI. törvénycikk »A Debreczeni és a Pozsonyi Magyar Királyi Tudomány Egyetem felállításáról« szövege és miniszteri indoklása”, *Gerundium–Egyetemtörténeti Közlemények* 2, 1–2. sz.

debreceni kollégiumi professzor szavaira: „*A debreceni főiskolának egyetemmé kell alakulnia. Ez a legvirágzóbb főiskola, Debrecen földrajzi helyzete is alkalmassá teszi erre.*”²⁰ Ezek a tényezők, s a város nagyvonalú anyagi támogatása döntöttek Debrecen mellett. Az „alapító”-ról így ír Szentpéteri Kun Béla: „*Tisza István nem alapítója a debreceni egyetemennek, hanem eszményképe.*”²¹ Gaál Botond így fogalmaz: „*Nem volt alapítója, de szinte ott volt a háttérben mindenütt és gondosan vigyázta a dolgok alakulását.*”^{22,23}

A debreceni – és ezzel együtt a pozsonyi – tudományegyetem „felállítását” kimondó 1912-es XXXVI. törvénycikket az országgyűlés – részben Tisza István elnöklete alatt, de a vitában való részvétele nélkül – az akkor kivételesnek számító módon ellenszavazat nélkül megszavazta, azt 1912. július 7-én I. Ferenc József aláírta, és az július 26-án hatályba lépett. Innentől kezdve létezik jogilag egyetem Debrecenben, ezért lehetett centenáriumot ünnepelni 2012-ben.²⁴

A törvény hatályba lépése és az egyetem működését előkészítő két év során Tisza István egy alkalommal, „*1913. május 28-án személyesen is megjelent a Kollégium igazgatótanácsának ülésén, amely a kollégiumi tanszékek, tagozatok egyetemmé szerveződését tárgyalta, s az ülés végén gratulált az elnöklő gróf Dégenfeld József egyházkerületi főgondnoknak.*”²⁵ Szükséges ehhez hozzátenni, hogy dr. Kun Béla szerint „*Dégenfeld József Debreczen város főispánja, elejétől fogva vezére volt a debreczeni főiskola fejlesztésére és különösen az egyetem létesítésére irányuló mozgalomnak.*”²⁶ (A róla egykor ezért is méltán elnevezett tér a városban ma Dósa nádor nevét viseli.)

(2011): 135–162. (Forrásközlő: P. SZABÓ Béla) <https://ojs.lib.unideb.hu/gerundium/article/view/1201/1199>. Hozzáférés: 2021. 09. 01.

²⁰ Megalapozatlan és valótlan az olyan kijelentés, hogy a kollégium egyetemmé alakítását a gyermek Tisza vetette fel elsőként. Ezt ő sem írta le sehol. Vö. *Debreceni Egyetem Évkönyve. 2019. július 1. – 2020. június 30.* (h.n.: k.n., [2020]), 102.

²¹ SZENTPÉTERI KUN Béla, *Tisza István iskolája* (Debrecen: Debrecen Városi Nyomda, 1932).

²² GAÁL, „*Tisza István és a Debreceni Egyetem*”, 102.

²³ *A háttérben vigyázta a dolgok alakulását* megközelítésre tekinthetjük példának Haendel Vilmosnak az egyetem által nem támogatott professzori kinevezését: „[...] *Doberdóról az egyetemi professzurába kerültem pályázat nélkül gróf Tisza István kegyelméből...*” Haendel beszéde Tisza Istvánról, *A debreceni m. kir. Tisza István Tudományegyetem Évkönyve és Almanachja 1941–42* (Debrecen, 1942), 100.

²⁴ *A Debreceni Egyetem története 1912–2012*, szerk. OROSZ István és ifj. BARTA János (Debrecen: Debreceni Egyetemi Kiadó, 1912), 576.
https://dea.lib.unideb.hu/dea/bitstream/handle/2437/252307/DebreceniEgyetemTortene1912_2012_ebook.pdf?sequence=1&isAllowed=y. Hozzáférés: 2021. 09. 01.

²⁵ GAÁL, „*Tisza István és a Debreceni Egyetem*”, 100.

²⁶ KUN, „*A debreceni m. kir. tudományegyetem létesítésének története*”, 19. Debrecen város közgyűlése 1913. július 10-i ülésén – erős megosztottságban – díszpolgári címet szavazott meg Tisza Istvánnak kormányfővé választása alkalmából, de sem az előterjesztésben, sem a közgyűlési vitában nem jelenik meg az egyetem alapításának támogatása. HBM Levéltár IV. B. 1405/b. 120. 69/1893.

Írásos „kapcsolatok”

1914. október 1-én a tanévnyitón az egyetem rektora I. Ferenc József királyhoz hódoló-, Tisza István miniszterelnökhöz és Jankovich Béla kultuszminiszterhez – mondjuk így – protokoll-táviratot küldött. Az utóbbiak közös szövege: „*Nagyméltóságodnak az egyetem létesítése körüli elvülhetetlen érdemeiről hálával emlékezvén, Excellenciádat mély tisztelettel üdvözli, életére és hivatali működésére Isten áldását kéri Kiss Ferenc, az egyetem rektora.*”²⁷

Tisza István már másnap, október 2-án röviden válaszolt: „*Nagyságos Rektor Úr! Fogadja és tolmácsolja, kérem, szíves megemlékezésükért hálás köszönetemet. Boldog vagyok, hogy a debreceni egyetem életrekeltésének nagy művében némi részt vehettem.*”

Az írásos kapcsolatoknak még egy közvetlen és két közvetett eleméről tudunk:

„*Kiss Ferenc egyetemi rektornak; Debrecen. 1914. november 17. Nagyságos Uram! Az önkéntesen belépett hittanhallgatók üdvözlétéért hálás köszönetet mondván, működésére az Isten áldását kérem. Igaz tisztelettel vagyok öszinte híve – Tisza*”²⁸

1915-ben és 1917-ben Tisza miniszterelnökként Jankovich Béla kultuszminiszternek két rövid feljegyzést írt, amelyekben a debreceni egyetemi építkezések támogatásának figyelemmel kísérését kéri. Ugyanezt megtette a pozsonyi egyetem építése ügyében is.²⁹

Tisza István írásos munkáiban és képviselőházi beszédeiben – tíz kötet több mint hatezer oldalán – a debreceni egyetemet mindössze ennyiben említi meg.

Személyes kapcsolatok nélkül

Tisza István személyesen egyszer sem látogatta meg a működő Debreczeni Magyar Királyi Tudományegyetemet, jóllehet az egyetemi oktatás kezdete, azaz az első tanévnyitó és a politikus halála közötti négy évben erre bizonyára lett volna lehetősége, sőt oka is. E négy év kezdeti szakaszában miniszterelnök volt, de az új király, IV. Károly és a közte fennálló, elsősorban az általános választójog kiterjesztésének ellenzése miatt feloldhatatlan véleménykülönbség miatt e megbízásáról a király felszólítására 1917. június 15-én lemondott. Megmaradt befolyásos országgyűlési képviselőnek, a háború elvesztését is ő jelentette be ott 1918. október 17-én.

Legalább három olyan esemény is volt ebben a szakaszban, amin Tisza István részvétele – bizonyára nem csak mai szemmel nézve – indokolt lehetett volna:

1914. október 1-én tartotta első tanévnyitóját az egyetem.³⁰ Bő negyedszázados küzdelem után nyílt új egyetem a Magyar Királyságban, aminek indulásakor a miniszterelnöki részvétel – a háborúban álló ország, s nem csak a debreceni egyetem számára – jelzésértékű lett volna. Különösen egy olyan, 1917. december 15-én tartott egyetemi

²⁷ Vö. VIRÁGOS Márta, „Az oktatás megindulásának 100 év előtti emlékei”, *Gerundium–Egyetemtörténeti Közlemények* 5. 1–2. sz. (2014): 110.

²⁸ *Gróf Tisza István összes munkái* 2, Nr. 548.

²⁹ *Gróf Tisza István összes munkái* 3, Nr. 993.; *Gróf Tisza István összes munkái* 6, Nr. 1892. és 1893.

³⁰ Erről VIRÁGOS, „Az oktatás megindulásának...”, 102–116.

tanácsülésen, ahol a Református Teológiai Kar kezdeményezésére az Egyetem – „[...] egyfelől a tudományosság, másfelől az egyházi közélet terén szerzett érdemeik elismeréséül [...]” – *doctor honoris causa theologiae* címet adományozott 12 egyetemi tanárnak, illetve magas egyházi hivatalt ellátó személynek, köztük „*gróf Tisza Istvánnak, a Dunántúli Református Egyházkerület főgondnokának*”. Az elhangzott indokolás a következőképpen szólt: „*Méltán illet a kitüntetés Téged, nagyméltóságú gróf Tisza István, ki konzervatív vagy a politikában, liberális a kálvinizmusban és a békés együttműködés apostola a felekezetek között.*” Ezt azonban ő nem hallhatta, mert személyesen – nem tudni miért – nem volt jelen.³¹ A díszdoktori cím későbbi átvételéről sincs elérhető információ. 1918. október 23-án adták át az orvoskar új felvételi épületét. Az avatáson részt vett IV. Károly király és Zita királyné. Ez volt az utolsó nyilvános szereplésük. Tisza István ezen az országos visszhangot kiváltó eseményen nem vett részt,³² távolmaradásának okáról sehol sem olvashatunk.

Végül „időn túli” jelleggel megemlíjtük: sem az 1918/19. tanévi almanachban, sem az egyetemi tanácsi jegyzőkönyvekben nem jelenik meg Tisza István tragikus halálának híre.

Összegzésként

Az igen nagyszámú áttekintett, illetve itt hivatkozott forrásból az derül ki, hogy a már működő Debreczeni Magyar Királyi Tudományegyetem és gróf Tisza István közötti kapcsolat mindössze néhány pár soros írásos elemre, és egy odaítélt, de személyesen át nem vett díszdoktori címre korlátozódott. Mindez érdemi és tartalmi személyes viszonyt nem jelentett. Bár Tisza István a háttérben folyamatosan támogatta az egyetem létesítésének ügyét, de sem a támogatás formáit, sem a már működő egyetem patronálását nyílt fórumokon nem jelenítette meg, azt ő személyesen sem az egyetem közössége, sem a magyar társadalom előtt nem demonstrálta és nem dokumentálta. Az egyetemet a négy év során nem látogatta meg, nem találkozott annak vezetőivel, oktatóival, hallgatóival. Ezzel együtt, bizonyára mártírhalála okán is, a két világháború között intenzív Tisza István kultusz alakult ki, ami 1921-ben az egyetem névfelvételével kezdődött.³³ A múlt század második felében ezt a kultuszt elfojtották. A jelen írás hivatkozásainak egy jelentős része azt mutatja, hogy – bár újabb információk vagy dokumentumok nem kerültek elő – a kultusz az utóbbi évtizedekben ismét markánsan életre kelt.³⁴

³¹ *Debreczeni Protestáns Lap* 51. sz. (1917): 400–444.

³² Az egyetem 1921. június 5-én vette fel Tisza István nevét. Az ünnepségen részt vett – többek között – Bethlen István miniszterelnök, Bernolák Nándor népjóléti és Vass József vallás- és közoktatásügyi miniszter.

³³ KEREPESZKI Róbert, „*Tisza István emlékezete és kultusza a Debreceni Egyetemen a két világháború között*”, in *Tisza István és emlékezete. Tanulmányok Tisza István születésének 150. évfordulójára*, szerk. MARUZSA Zoltán és PALLAI László (Debrecen: Debreceni Egyetem Történeti Intézete, 2011): 309–322.

³⁴ „*Elmondhatjuk, hogy számos érdeme mellett a kötet a '20-as években kialakuló Tisza-kultuszt folytatja és elemzi.*” ARDAY Géza, „*Meglátások a Tisza Istvánról szóló új kötetéről*”, *Valóság* 12. sz. (2020): 110–112. A Debreceni Egyetem fenntartója 2021. augusztus 1-től – a 2021. évi XIII. törvény alapján – a „Gróf Tisza István Debreceni Egyetemért Alapítvány”.